

Wprowadzenie

Przedłożony tom «Studiów Politologicznych» poświęcony jest problematyce policyjnej w ujęciu historycznym. W ciągu kilku ostatnich lat przypadają „okrągłe” rocznice istotnych wydarzeń w dziejach polskich służb policyjnych. Jeszcze w czasie trwania I wojny światowej w 1915 r., gdy na ziemiach byłego Królestwa Polskiego ustępowały wojska carskie, aktywistyczne ugrupowania polityczne zaczęły tworzyć instytucje obywatelskie, w tym organizacje paramilitarne o charakterze policyjnym w postaci straży obywatelskich. Spotkały się one z pozytywnym odzewem miejscowego społeczeństwa. W samej Warszawie chęć służby w tych organizacjach zgłosiło przeszło 10 tysięcy osób (na marginesie, obecnie tylu policjantów pełni służbę na terenie miasta stołecznego Warszawy). Dzięki doświadczeniom i dorobkowi tych formacji udało się w sposób wystarczający zapewnić bezpieczeństwo i porządek publiczny na terenach objętych okupacją wojsk państw centralnych. Wielu członków Straży Obywatelskich, a później Milicji Miejskich odgrywało bardzo ważną rolę w tworzeniu niepodległych służb policyjnych. Wśród nich należy wymienić Mariana Borzęckiego, przyszłego komendanta głównego Policji Państwowej. W okresie międzywojennym uważano rok 1915 jako istotną datę w powstawaniu własnych, niezależnych od zaborców instytucji porządkowych, dlatego też zorganizowano w 1925 r. obchody dziesięciolecia polskiej „służby bezpieczeństwa”¹.

Kolejnym ważnym wydarzeniem było odzyskanie niepodległości w listopadzie 1918 r. Tworzenie się nowej państwowości polskiej było trudnym i żmudnym procesem. Składały się na niego walki zbrojne o kształt terytorialny, aktywność dyplomatyczna na arenie międzynarodowej, formowanie się gospodarki narodowej i społeczeństwa polskiego, a przede wszystkim tworzenie systemu ustrojowego, włącznie z uchwaleniem ustawy zasadniczej w 1921 r. Istotną częścią instytucji państwa polskiego były służby policyjne, które zaczęto powoływać już w listopadzie 1918 r., poczynając od instytucji centralnych kończąc na jednostkach policyjnych na szczeblu lokalnym.

¹ Tak przed wojną określano instytucje policyjne.

Ostatnim wydarzeniem, mającym wpływ na ostateczny kształt służb policyjnych w odrodzonej Rzeczypospolitej było uchwalenie ustawy o Policji Państwowej w dniu 24 lipca 1919 r., która wieńczyła proces scalania formacji policyjny w jeden państwowy podmiot. Ta data stanowi dla współczesnych policjantów ważny punkt, gdyż od połowy lat 90. XX wieku jest ustawowym świętem Policji.

Tak więc stulecie polskiej policji ma swoje korzenie w kilku wydarzeniach z najnowszej historii naszego kraju. Jak odradzenie się państwa polskiego było procesem, tak tworzenie instytucji policyjnych wymagało dużego wysiłku od ich organizatorów.

Przedstawione w tym numerze artykuły wybitnych znawców problemu ukazują wybrane problemy i zagadnienia z tego stuletniego procesu zmian i rozwoju polskich służb policyjnych.

Artykułem otwierającym, odnoszącym się do pierwszej części niniejszego numeru «Studiów Politologicznych», tj. do analiz naukowych związanych z kształtowaniem się polskich sił policyjnych w okresie międzywojennym, jest praca przygotowana przez Andrzeja Misiuka. W treści opracowania *Dwie konstytucje policyjne II Rzeczypospolitej. Od ustawy z 24 lipca 1919 r. do rozporządzenia Prezydenta RP z 22 marca 1928 r.* znalazło się wiele cennych uwag o charakterze prawnym, które zostały zestawione z historycznymi przesłankami przyjmowania rozwiązań organizacyjnych i prawnych przez ówczesnych decydentów, pracujących na rzecz stworzenia, a później poprawy funkcjonowania, Policji Państwowej. Dzięki uporządkowanemu i klarownemu sposobowi prowadzenia wywodu, artykuł otwierający wprowadza Czytelników do zagadnień szczegółowych, podejmowanych następnie przez kolejnych autorów. Tekstem precyzującym wspomniane aspekty jest artykuł Roberta Litwińskiego, w którym w syntetycznej formie przedstawiono stan liczbowy, wykształcenie i przygotowanie do służby funkcjonariuszy Policji Państwowej. Autor zadbał o interesujące omówienie stanu korpusu policyjnego, co koresponduje z prawnym ujęciem kształtowania się Policji Państwowej. Robert Litwiński w artykule pt. *Policjanci II Rzeczypospolitej. Zarys portretu zbiorowego* w sposób przemyślany zilustrował więc portret zbiorowy policjantów okresu II RP, odnosząc go do strat i korzyści wynikających z decyzji politycznych oraz ze zmian prawnych w przedmiocie kształtu organizacyjnego Policji Państwowej na przestrzeni kolejnych lat. Kolejną ciekawą i uszczegóławiającą perspektywę badawczą zaproponował Henryk Cwiąg, który zajął się poszerzonym ujęciem współpracy podmiotów odpowiedzialnych za obronność państwa, w tym za działania o charakterze wywiadowczym i kontrwywiadowczym. Autor analizy *W kręgu obrony*

państwa. O współpracy organów bezpieczeństwa II Rzeczypospolitej w zakresie zwalczania szpiegostwa niemieckiego uwzględnił aktywność Policji Państwowej i zestawił ją z potrzebami artykułowanymi przez: Oddział II Sztabu Głównego Wojska Polskiego, Straż Celną, Straż Graniczną oraz wojewodów. Dzięki takiemu podejściu możliwe było wykazanie braków i niedociągnięć oraz potencjalnych obszarów do poprawy dla działań policyjnych w zakresie zwalczania wrogich Polsce sił wywiadowczych państw sąsiednich oraz w kwestiach pozyskiwania informacji przydatnych polskiemu wywiadowi wojskowemu.

Tekst Henryka Ćwięka zamyka blok zagadnień związanych z funkcjonowaniem Policji Państwowej w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Praca Marka Fałdowskiego pt. *Wpływ postaw i zachowań na losy policjantów więzionych w obozie ostaszewskim* omawia natomiast trudny okres w dziejach polskiej policji, który został odwzorowany także w artykule pt. *Ujawnić i izolować – losy policjantów obozów juchnowskiego i kozielskiego (lipiec 1940 – czerwiec 1941)* autorstwa Maryli Fałdowskiej. Pierwszy z wymienionych tekstów koncentruje się na analizie postaw i zachowań policjantów, uwzględniając ich stan psychiczny i zestawiając go z podejmowanymi przez osadzonych inicjatywami oraz z nastawieniem do władz obozu i szerzej ZSRR. Sporo miejsca zajmują także odwołania do realiów życia w obozie ostaszewskim oraz stosunków panujących wewnątrz dużej grupy, jaką byli osadzeni policjanci. Odmienną perspektywę badawczą prezentuje Maryla Fałdowska, która ciężar zainteresowania rozkłada na dwie strony – z jednej zajmując się losami polskich policjantów w obozie juchnowskim i kozielskim, a z drugiej opisując szczegółowo wagę, jaką kierownictwo NKWD przywiązywało do policjantów piastujących wysokie stanowiska w Policji Państwowej. Kolejny z artykułów, tym razem noszący znamiona analizy o charakterze porównawczym, został przygotowany przez dwóch autorów: Marcina Jurgilewicza oraz Andrzeja Misiuka. *Policja Państwowa w II Rzeczypospolitej a Policja Polska w okresie II wojny światowej* w uporządkowany sposób prezentuje powołanie i funkcjonowanie Policji Państwowej w II RP wraz z uwzględnieniem, przełomowych dla tej formacji, ustaw, dekretów i wydarzeń, takich jak m.in. przewrót majowy. Następnie autorzy płynnie przechodzą do drugiej części, w której opisują formacje policyjne funkcjonujące po agresji na Polskę, głównie na terenach okupowanych przez Niemcy. Skupiają się na losach policjantów, kładąc nacisk na tzw. policję granatową – jej strukturę, zadania oraz formy zachowania polskiego charakteru.

Pracą łączącą poprzednie dwa bloki tematyczne z kolejną odsłoną problematyki niniejszego wydania «Studiów Politologicznych» jest arty-

kuł Piotra Majera pt. *Funkcjonariusze Policji Państwowej i Policji Polskiej w powojennej rzeczywistości – uwagi syntetyzujące*. Autor w sposób rzetelny przedstawia rozbudowane ujęcie sytuacji społeczno-zawodowej, w jakiej znaleźli się emerytowani oraz czynni zawodowo funkcjonariusze Policji Państwowej i Policji Polskiej Generalnego Gubernatorstwa po zakończeniu II wojny światowej. Dzięki precyzyjnemu odwołaniu się do katalogu regulacji prawnych i literatury przedmiotu możliwe stało się odtworzenie procesu kształtowania się Milicji Obywatelskiej z uwzględnieniem wpływu przedwojennych kadr policyjnych na wyszkolenie jej funkcjonariuszy. Poprzez interesujący wywód na temat zmian prawnych w zakresie uposażeń emerytalnych i możliwości pracy byłych policjantów, Autor przedstawił ważny głos w dyskusji na temat rozliczeń i sprawiedliwego osądu działań funkcjonariuszy Policji Państwowej i Policji Polskiej Generalnego Gubernatorstwa. W obszarze tematyki wiążącej się z funkcjonowaniem Milicji Obywatelskiej pozostaje także Tomasz Pączek, który w artykule *Praca operacyjna Milicji Obywatelskiej w świetle instrukcji służbowych (1956–1970)* odtwarza proces poszukiwań nowego modelu pracy operacyjnej dla Milicji Obywatelskiej. Autor koncentruje się na szczegółowej analizie struktur organizacyjnych formacji odpowiedzialnych za realizację pracy operacyjnej oraz omawia zadania wykonywane w tym obszarze przez funkcjonariuszy. Odwołuje się również do werbunku osób na potrzeby wskazanego typu pracy policyjnej. Dzięki analizie instrukcji operacyjnych powstałych po 1956 r. i zestawieniu ich z dokumentami z kolejnych lat, Czytelnik może poznać taktykę pracy operacyjnej Milicji Obywatelskiej w zwalczaniu przestępczości kryminalnej.

Ostatni z bloków tematycznych tego numeru «Studiów Politologicznych» dotyczy formacji policyjnej funkcjonującej obecnie. Trzy ostatnie artykuły przedstawiają odrębne ujęcia, pokazujące różnorodność analizowanej problematyki. Pierwsza z prac pt. *Policyjne czynności operacyjno-rozpoznawcze w Polsce*, przygotowana przez Bolesława Sprengela, definiuje pojęcie pracy operacyjnej, włączając w to jej elementy składowe, z głównym naciskiem położonym na rozpoznanie operacyjne oraz inwigilację. Istotnym elementem analizy jest ponadto przedstawienie ewolucji regulacji prawnych dotyczących pracy operacyjnej (począwszy od ustawy o Komisji Policji z 1791 r., a skończywszy na nowelizacji z 2016 r.) wraz z możliwościami wykorzystania jej efektów w trakcie procesu. Drugą z odsłon współczesnego wizerunku polskiej Policji prezentuje artykuł Janusza Gierszewskiego pt. *Policja w systemie zapobiegania przemocy w rodzinie*. Podejmuje on tematykę przemocy w rodzinie i rolę, jaką w systemie jej zapobiegania spełnia Policja, przechodząc od wprowadzenia

definicyjnego do działań i środków przedsięwziętych w celu jej ograniczenia. Pomimo skoncentrowania się na zadaniach Policji, w artykule zostały opisane też inne podmioty (ośrodki i instytucje) biorące udział w zwalczaniu przemocy w rodzinie. Godne uwagi w pracy Janusza Gierszewskiego jest również wskazanie na miejsce Policji w systemie zapobiegania przemocy w rodzinie, poparte szeroko skomentowanymi badaniami z zewnętrznych źródeł. Pracą zamykającą całość publikacji jest artykuł Magdaleny Dobrowolskiej-Opały pt. *Zaangażowanie polskiej Policji we współpracę międzynarodową*, skupiający się na analizie prawnej rozpatrywanej w kontekście instytucjonalnym i jednostkowym. Autorka zdefiniowała nie tylko przejawy aktywności wynikającej z polskich regulacji, ale także te mające swoje źródło w unijnych wytycznych oraz przedsięwzięciach organizacyjnych. Główną osią artykułu jest interpretacja zapisów ustawy o Policji zestawionych z wybranymi przejawami współpracy polskich sił policyjnych z państwami sąsiadującymi oraz w ramach wspólnych unijnych inicjatyw, szczególnie tych sformalizowanych na drodze porozumień, umów międzynarodowych.

Magdalena Dobrowolska-Opała, Andrzej Misiuk